

Paraules que s'han perdut a l'Empordà (i II)

Josep Torroella Prats

Paraules relacionades amb el món agrícola i ramader

Espigolar, eixarcolar, follar, esbossar, escatir, fangar, ventar... Heus ací unes quantes feines agrícoles que practicaren els pagesos de l'Empordà durant segles i que a causa de la mecanització del camp s'han deixat de fer. *Espigolar* era una feina reservada a les dones, feixuga, com es pot veure en un conegut quadre del pintor realista francès d'origen camperol J. F. Millet. *Follar* (trepitjar els raïms amb els peus), en canvi, era una feina sobretot d'homes. *Esbossar* (treure els pallons de les bosses que contenen el gra del blat de moro) era una entretinguda feina pròpia de vells, dones i fins mainada. Amb la generalització de l'ús d'herbicides, cap pagès no es dedica a *eixarcolar* els sembrats ni a *escatir* les oliveres i altres plantes arbòries. I separar el gra de les impureses (*ventar*) amb ajut d'un *garbell* es fa mecànicament des de fa temps.

A les cases de pagès s'hi podien trobar moltes eines i recipients que ara han esdevingut peces de museu rural. Per exemple *fangues, dalles, falçs, forques, volants* (falçs grosses), *podalls, coves, garrafes, cantines, cistelles* (els *cistells* s'han conservat, si més no a les cases habitades per boletaires)... Per a protegir-les dels cops, les garrafes de vidre estaven revestides amb vímet o espart, i servien per a transportar aigua, oli o vi. Les cantines, en canvi, contenien llet.

Per a guarnir les bèsties de tir (cavalls, eugues i mules) hi havia *cabestres, colleres, regnes, ventreres* i altres *guarniments* (i per a *arriar* les bèsties, *fuets*). També hi havia *carros, tamborells* (carros de trabuc), *carretons, carretes i tartanes*, per bé que aquests carruatges també eren usats per la població no camperola. Per a munyir amb comoditat a les *quadres* de les vaques hi havia *escambells*, uns seients petits i baixos, sense braços ni respallers.

El mateix paisatge agrícola també ha canviat en alguns aspectes dels anys setanta ençà. Llavors, posem per cas, a l'època de la sega hom podia veure als camps de cereals fileres de *garbes* i *garberes*. Acabat el batre,

les *eres* —el lloc, públic o privat, on es batia el blat, l'ordi i la civada— s'omplien de *pallers* i *palleres*. Ara, arribat l'estiu, el que hom veu als camps de cereals són enormes bales de palla rodones o rectangulars.

D'altra banda, en totes les poblacions empordaneses hi havia hagut durant segles *trulls* d'oli i de vi, amb les seves enormes *moles* que, roda que rodaràs, aixafaven olives i raïms. La major part han desaparegut d'uns anys ençà per la regressió d'aquests conreus tan mediterranis, sobretot el de l'olivera.

A l'Empordà d'un temps ençà fins i tot han desaparegut noms de fruiters que ja no es conreen, com ara el *nesprer*, la fruita del qual es collia verda a la tardor i es deixava madurar sobre un jaç de palla. O bé el *ginjoler*, que produeix un fruit vermell de la grandària d'una oliva. I encara l'*estirabec* (o *tirabec*), una hortalissa semblant a la pesolera. Així funciona la nostra societat: tot allò que no és rendible o que és difícil de comercialitzar s'acaba perdent.

Paraules que designen peces i complements del vestir

La manera de vestir també acusa molt el pas del temps. Peces que els homes i les dones havien dut fa relativament pocs anys són totalment desconegudes per les generacions més joves. Les dones ja no es cobreixen l'esquena i els pits amb *xals*, ni el cap amb *mantellina* quan entren en una església, ni sotmeten el seu cos a doloroses tortures posant-se *cotilles*. Quant als homes, ja no es posen *faixes* (només els castellers n'usen) i costa d'allò més veure un vell amb una *boina* i no diguem una *barretina*. Les mares ja no vesteixen els seus infants amb *bandoles*. Els dies de pluja ningú no es calça *esclops*. Un altre calçat tradicional, l'*espartdenya*, també ha conegut temps millors; ara només se'n posen els sardanistes. Els treballadors, quan duen algun vestit de treball, duen granotes en lloc de *bruses*. Pel que fa als capellans, és molt més fàcil veure'n un amb texans que amb *sotana*.

Els anys seixanta encara hom podia veure, sobretot en el món rural, gent que duia un *farcell* quan viatjava.

L'usaven sobretot persones humils i *rodamóns* —una altra paraula que ha conegut temps millors—.

Paraules que designen mesures de pes i capacitat

La general aplicació del sistema mètric decimal ha fet oblidar mesures tradicionals de pes com ara la *lliura*, *l'unça*, el *quartà*, el *quintà*, etc. O de capacitat, com, per exemple, el *bot*, el *barral*, el *petit* i el *mallall*. Atès que com més va, menys gent sap el significat d'aquests mots, no és gens estrany que, quan plou intensament, ja ningú no digui que plou a bots i barrals.

Els que ja passem de la seixantena, de petits havíem anat a comprar el sucre o la farina per lliures, el pebre per unces, la llet per petitets. Recordem, de passada, que per a vendre el sucre i altres productes en petites quantitats els botiguers —una altra paraula que al pas que anem aviat estarà en desús— empraven un *llaurador*, una pala aplanada. Certament, és tan sols en èpoques de vaques flaques que es compren els queviures en petites quantitats, i el que ara es compra per quilograms mig segle enrere s'adquiria en quantitats força més minses.

D'altra banda, per a pesar avui dia ningú no utilitza *romanes* i *calastrons*, i les balances modernes són ben diferents de les antigues. Per a alçar pesos fins a una alçada notable (unes golfes, una bastida) s'emprava una *corriola* o *polítja*, un giny que també es feia servir per a pouar aigua d'una cisterna o d'un pou amb l'ajut d'una galleda.

Paraules relacionades amb la litúrgia catòlica

En ple auge del nacionalcatolicisme, les esglésies eren molt més freqüentades que avui dia i en moltes llars era costum resar el rosari —resar, dit sigui de passada, també és un mot que aviat estarà en desús—. Llavors, fins i tot els qui no anaven regularment a missa sabien molt bé què era *el missal*, *la bacina*, *el púlpit*, *el sagrari*, *la patena*, *el pal·li* o *tàlem*, *la sagristia*, *la rectoria*, *un reclinatori*, *un seminari*, *una estampa*... Els feligresos més devots fins i tot sabien què era una *estola* i podien distingir perfectament una *casulla* d'una *alba*, peces bàsiques en la indumentària de la litúrgia catòlica.

El *salpàs*, la benedicció de les cases amb sal i aigua beneïda que es feia per Pasqua, s'ha deixat de fer fa molt de temps. Per Nadal, ara els padrins regalen als seus fillols un tortell en lloc d'una *rabassa*. Els pocs capellans que queden no usen els serveis d'una *majordoma*, és a dir, una criada permanent que vivia sota el mateix sostre que el capellà; alguns ni tan sols tenen *escolans*. (De petit, havia cantat moltes vegades aquella cantarella

que deia «Escolà ratapà, / menja rates per sopar», el significat de la qual ignorava.)

D'altra banda, per Setmana Santa fa anys que s'han deixat de sentir les *tenebres*, també dites *matraques*, uns artefactes de fusta que feien un soroll sec i repetitiu i que substituïen les campanes. I la nit del Dissabte Sant ja no es canten gaires *caramelles*.

Paraules que designen oficis que s'han perdut

Els qui vam néixer durant la postguerra vam conèixer una gran varietat d'oficis que avui dia pràcticament han desaparegut: *matalassers*, *carreters*, *cadiraires*, *drapaires*, *paraigüers*, *ordinaris*, *basters*, *sabaters*, *matadors de porcs*, *sanadors*, *esparters*, *modistes*, *sastres* i *sastresses*, *boters*, *esmolets*, *calderers*, *carboners*, *emblanquinadors*, *calciners*... Curiosament, la crisi econòmica que patim des de fa uns quants anys —i que potser ha vingut per instal·lar-se a casa nostra una llarga temporada— ha fer ressorgir algun d'aquells oficis. En algunes ciutats, per exemple, torna a haver-hi sabaters.

Molts d'aquells oficis es practicaven des de feia segles. Alguns eren ambulants. Els drapaires, posem per cas, passaven pels pobles i viles i recollien papers i draps, però també pells de conill i ferros vells. Els matalassers anaven a les cases a picar els matalassos —que llavors eren de llana— amb dues vares que manipulaven amb gran destresa. També era una feina ambulante la de l'esmolet —encara en resta algun—. El paraigüer no era solament el moble on es deixaven els paraigües molls; llavors també era la persona que adobava paraigües, sovint d'ètnia gitana, com el calderer.

Paraules que designen jocs i entreteniments infantils

Els sofisticats jocs amb què la mainada d'avui dia es distreu no tenen res a veure amb els tradicionals. Es tractava de jocs molt senzills, alguns dels quals es podien practicar sense cap material, simplement amb l'ús de la força, com és el cas de l'*arrenca cebes*, o de la força i l'habilitat, com s'esdevé amb el *cavall fort*, també anomenat *joc de saltar i parar*. Alguns jocs eren universals i altres eren locals. Hom podia jugar simplement amb un pal, una pedra, un tros de ferro, un tros de terrissa...

Com els suara esmentats, el *bèlit* i el *flendi* eren jocs de nois. El primer es jugava amb dos pals i el segon amb un ferro circular o quadrat amb un forat enmig; era un joc de punteria. Les noies jugaven sobretot a la *xarranca* (per bé que a molts nois també els agradava saltar de casella en casella) i a saltar a corda. ■